

Kinnitatud
Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseumi
direktori 22. mai 2014 käskkirjaga nr 10

**EESTI TARBEKUNSTI- JA DISAINIMUUSEUMI
KOGUDE KORRALDUSE PÕHIMÕTTED**

SISUKORD:

SISSEJUHATUS

- 1. KOGMISE EESMÄRK**
- 2. KOGUDE KUJUNEMINE**
- 3. TEISTE LÄHIPHIRKONNAS TEGUTSEVATE MUUSEUMIDE KOGUDE LÜHIANALÜÜS**
- 4. MUUSEUMIKOGU TÄIENDAMISE ÜLDPÕHIMÕTTED**
 - 4.1. ETDM ei kogu**
- 5. MUUSEUMIKOGU TÄIENDAMISE SISULISED KRITEERIUMID**
- 6. MUUSEUMIKOGU KOOSSEIS JA TÄIENDAMISVAJADUS**
 - 6.1. Tekstiilikogu**
 - 6.2. Ehtekogu**
 - 6.3. Metallikogu**
 - 6.4. Keraamikakogu**
 - 6.5. Portselanikogu**
 - 6.6. Klaasikogu**
 - 6.7. Nahakogu**
 - 6.8. Disainikogu**
 - 6.9. Arhiivkogu**
 - 6.10. Fotokogu**
- 7. SÄILITUSTINGIMUSTE ANALÜÜS**

KOKKUVÕTE

SISSEJUHATUS

Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum (edaspidi ETDM) on Kultuuriministeeriumi valitsemis-alas tegutsev riigimuuseum ja ministeeriumi hallatav riigiasutus. ETDM kogub, säilitab, dokumenteerib, uurib ja vahendab ainsa muuseumina maailmas eesti professionaalset tarbekunsti ning disaini ning sellega seotud materjali.

Muuseum lähtub kogumistöös käesolevast kogumispõhimõtetest, ETDM-i põhimäärusest ja strateegilisest arengukavast, ICOM-i muuseumide eetikakoodeksist ja muuseumiseadusest.

1. KOGUMISE EESMÄRK

ETDMi ülesandeks on tagada Eesti kultuurile olulise tarbekunsti ning disaini arengut kajastava materjali kogumine ja säilitamine, et see oleks kasutatav nii tänasel kui tulevastel põlvkondadel. Muuseumkogude täiendamine ja vahendamine põhineb pikaajalisel omavahel seostatud kogumis-, uurimis- ja näitusepoliitikal. Kultuuripärandi interpreteerimise kaudu kujundab muuseum väärtushinnanguid. Kogude korralduse põhimõtete parandamiseks saab muuseum kaasa aidata analüüsid oma senist tegevust, koostades vastavaid arengukavasid ja neid igapäevatöös rakendades.

2. KOGUDE KUJUNEMINE

ETDM-i kogudele pandi alus 1919. aastal Eesti Kunstimuuseumi asutamisega, 1940. aastaks oli muuseumil kujutava kunsti ja etnograafilise kogu kõrval hulgaliselt vene, Lääne- Euroopa ja eesti tarbekunsti teoseid. 1944. aasta pommirünnakus purustati muuseumi ajutine peavari Narva maanteel, mistõttu hävis palju rahvuslikku tarbekunsti. Aktiivne ja süstemaatiline eesti tarbekunsti kogumine algas uuesti 1950. aastate keskel. 2000. aastal alustati disainikogu loomist, et talletada eesti tööstuskunsti, tootekujunduse ja seeriatootmise näidiseid aga ka disainerite unikaalloomingut. Väliskunsti Muuseumi avamisega 2000. aastal Kadrioru lossis anti sellele üle välistarbekunsti kogu.

Muuseumi kogu on kujunenud riiklike ostude ja annetuste alusel. Peamiseks ostude vahendajaks kuni 1990. aastate alguseni oli Eesti NSV Kultuuriministeeriumi juures tegutsenud ekspertiisikomisjon, arvukalt on muuseumile teoseid üle andnud ENSV Kunstifond. 1990. aastatest täiendab muuseum oma kogusid iseseisvalt muuseumi ostukomisjoni otsuste põhjal. Alates 1995. aastast täiendatakse kogu Eesti Kultuurkapitali finantseerimisel nüüdiskunstiga. Teoseid on omandatud ka eraisikutelt. Kogu komplekteerimise protsess on keerukas ja pikaajaline, mistõttu on paratamatud mõningased puudujäägid, mida püütakse korvata. Muuseumi kauaaegne Teise Maailmasõja järgse kogumispoliitika valdkondlik prioriteet oli unikaalne tarbekunst. Sellele vaatamata jõudis kogudesse ka seeriatootmiseks mõeldud esemeid. Nii on muuseumil arvestatav sõjaeelse tootekujunduse näidete kogu: N. Langebrauni ja J. Lorupi vabriku toodang, unikaalne kollektsioon A. Taska töökojas loodust, A. M. Lutheri mööblivabriku toodangut. Nõukogude perioodist kuulub muuseumile mahukas Tarbeklaasi eseme- ja arhiivkogu, samuti pikka perioodi hõlmav Kunstitoodete Kombinaadi ARS näidiste ja kavandite kogu ning mitmete teiste ettevõtete tootekujundust puudutavat materjali.

2004. aastal reorganiseeriti muuseumi kogude struktuur seoses Eesti Kunstimuuseumi ümberkorraldamisega ja Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseumi moodustamisega.

3. TEISTE LÄHIPIIRKONNAS TEGUTSEVATE MUUSEUMIDE KOGUDE LÜHIANALÜÜS

Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseumi kogudega sisuliselt lähedaste kogudega muuseumide on mitmeid. Eesti Ajaloomuuseumil on mahukad N. Langebrauni ja J. Lorupi tootenäidiste kogud, tekstiili-, mööbli- ja kultuuriloolistes kogudes võib täheldada sarnasusi kogude koosseisudes. Eesti Arhitektuurimuuseumil on väike unikaalse mööbli kogu, mida täiendatakse edaspidi vaid eesti arhitektidega seotud materjaliga. Tallinna Linnamuuseumis on periooditi tegeletud mitmete oluliste Tallinna ettevõtete toodangu ja ka tarbekunstnike loominguga kogumisega. Eesti päritolu toodangunäidiseid on erinevates Eesti muuseumides kogutud erineva intensiivsusega ja erinevatest lähtepunktidest, koha- või kasutusspetsiifikast lähtudes. Sisulised kattuvused on pigem juhuslikud kui süsteemsed. Erinev on eelkõige fookus kogutavale materjalile lähenemisel. Unikaalse eesti tarbekunsti ja disaini kogujana on ETDM Eestis ainulaadsel positsioonil. Väljaspool Eestit asuvates muuseumides on ETDM-i profiiliga seotud museaale minimaalselt.

Puudulik on tegelemine eesti moe ja graafilist disaini puudutavate materjalide kogumisega nii kujunduslikust kui ajaloolisest aspektist lähtuvalt. ETDM näeb neid valdkondi selgelt osana oma kogumisprofiilist kuid hetkel puuduvad sellega tegelemiseks piisavad vahendid ja võimalused. ETDMi eesmärk on võimaluse korral kaardistada, koguda ja säilitada eesti moodi ja graafilist disaini puuduvat materjali olemusliku osana laiemast tarbekunsti- ja disainiajaloo.

4. MUUSEUMIKOGU TÄIENDAMISE ÜLDPÕHIMÕTTED

ETDM kogub, säilitab, uurib, vahendab ja eksponeerib eesti tarbekunsti ja disaini ning sellega seotud materjale teaduslikel, hariduslikel, meelelahutuslikel ja kultuuriidentiteedi edendamise eesmärkidel. Kultuuripärandi säilitamisel lähtutakse rahvusvahelisest muuseumietika põhimõtetest ja ETDMi kogumispõhimõtetest.

Kogude täiendamisel eelistatakse materjali, mis on hästi legendeeritud ja täidavad olulist osa muuseumikogus. Muuseumikogu täiendamine toimub nii planeeritud kui planeerimata tegevusena. Muuseumikogu täiendamise puutuvate otsuste kavandamisel ja ressursside paigutamisel määratletakse prioriteedid näituste ja uurimisega seoses ning koostatakse vajadusel lühiajalisi temaatilisi kogumisplaanide.

Kogumisel arvestatakse objekti ajaloolise, esteetilise, teadusliku või uurimusliku ja sotsiaalse väärtusega ning selle füüsilise seisundi ja kasutatavusega. ETDM võtab vastu vaid võimalikult heas korras oluliste puudusteta esemeid. Rariteetsed esemed võivad olla muuseumile väärtuslikud ka kahjustatuna. Konserveerimisvõimalused ETDMil puuduvad. Esemete konserveerimisel ja restaureerimisel kasutatakse Ennistuskoja Kanut abi.

ETDM on oma kogude koostamisel arvestanud teiste muuseumide ajalooliselt kujunenud kogude spetsiifikatega ja arvestab asja museaalina arvele võtmisel teiste sarnase ainevaldkonna muuseumide kogumispõhimõtetega. Seetõttu, eelkõige vältimaks teiste muuseumide kogumistegevuse dubleerimist, on eesmärk mõningaid muuseumi jaoks olulisi teemasid skemaatilisemalt talletada.

Muuseum ei võta museaalina arvele annetust, kingitus või pärandit, kui selle üleandja esitab eritingimusi, mis on vastuolus muuseumi ka selle külastajate pikaajaliste huvidega.

Muuseum keeldub annetuste, kingituste, pärandi või teise muuseumi tervikkogu museaalina arvele võtmisest, kui see ei vasta muuseumi arengukavale või kogumiskavale.

Muuseum ei võta arvele asja, mille säilitamiseks, eksponeerimiseks või mille üle arvestuse pidamiseks puuduvad tingimused või eelarvelised võimalused.

4.1. ETDM ei kogu:

- esemeid, mis ei sobi muuseumi profiiliga;
- väga halvas seisukorras ja lühikese säilivusega esemeid;
- ebaselge omandiõigusega esemeid;
- väga suuremõõtmelisi esemeid (sõidukid, tööstusseadmed jne).

5. MUUSEUMIKOGU TÄIENDAMISE SISULISED KRITEERIUMID

ETDM-i prioriteediks on koondada eesti tarbekunsti ja disainiga seotud materjale (esemeline ning nähtuste ja sündmustega seotud dokumentaalne pärand) pakkudes seeläbi võimalikult mitmekülgset ja terviklikku pilti nende valdkondade arengutest.

Kogutakse professionaalsete Eesti päritolu, siin õppinud või töötanud kunstnike ja disainerite loominguga ja ettevõtete toodanguga seotud materjale rõhuasetusega 20. sajandil. Ajaloolise pärandi kogumisega paralleelselt kollektioneeritakse ka kaasaegset Eesti tarbekunsti ja disaini käsitlevat ainet. Väga oluline on esemelise pärandiga seonduva dokumentaalse materjali koondamine.

6. MUUSEUMIKOGU KOOSSEIS JA TÄIENDAMISVAJADUS

Muuseumi kogu jaguneb 8 erinevaks esemekoguks: tekstiili-, keraamika-, portselani-, naha-, klaasi-, ehte-, metalli- ja disainikogu. Esemekogu kõrval on foto-, negatiivi- ja slaidikogu ning arhiivkogu. **Muuseumi kollektsioon on kõige väärtuslikum ja suurem Eesti professionaalse tarbekunsti ja disaini kogu** keskendudes väheste eranditega 20. sajandile ja kaasajale.

Seisuga 31.12.2013 kuulub muuseumikogusse 14100 museaali.

6.1. Tekstiilikogus säilitatakse eri tehnikas ja materjalides teostatud vaipu, kangaid, silmuskudumeid ja kolmemõõtmelisi teoseid. See kollektsioon on aja jooksul kõige rohkem kannatada saanud kuna 1944. aasta Eesti Kunstimuuseumi ajutise hoone põlengus hävis kogu tollane kollektsioon. Viimasel kümnel aastal on muuseumi tellimisel tekkinud tühimiku täitmiseks omaaegsete kavandite järgi kootud mõned vaibad. Põhjalikuma ülevaate eesti professionaalse tekstiilikunsti arengust saab 1940. aastate lõpust kuni tänase päevani. Tekstiilikogus on museaale ligi 1186, esindatud on 90 kunstniku looming.

6.2. Ehtekogule pandi alus 1946. aastal, ajalisel vanimad on 19. sajandi rahvuslikud ehted. Kollektiooni tuumikuks on eri materjalides teostatud 1950.-1980. aastate unikaalehted, lisaks

autorihetele on kogus Kunsttööde Kombinaadi ja ARS-Juveeli seeriatoodangu näidiseksemplare ja autoritiraaže. Ehtekogusse kuulub rohkem kui 140 autori üle 2300 ehte.

6.3. Metallikogus säilitatakse eri metallidest, s.h. väärismetallidest tarbe- ja dekoratiivvorme, pannoosid jm. esemetüpe v.a. ehted. Vanimaks näiteks on Franz Dreieri küünlajalad 18. sajandist. 1930. aastate metallikunstist on vaid üksikuid näiteid, need pärinevad Roman Tavasti, Otto Tammeraidi ja Richard Lange töökojast. Seevastu üsna hästi on esindatud Eesti metallikunstnike unikaallooming aastatest 1960 kuni 1990. Kogusse kuulub üle 65 autori rohkem kui 770 teost.

6.4. Keraamikakogu tuumikuks on Eesti professionaalsete keraamikute loomine 1950. aastatest tänapäevani. Vanemad teosed on 19. sajandist näiteks tartlannast maalikunstniku Julie Hagen-Schwartzi vaasid. Lisaks Riigi Kunsttööstuskooli õpilas-töödele on kollektsioonis skulptor Jaan Koorti 1920. aastate lõpus ja 1930. aastate alguses loodud vaasid. Keraamika ja portselanikogus on üksikesemeid ning komplekte arvel üle 3000, autoreid ja tootjaid aga 130 ringis.

6.5. Portsolanikogu koosneb lõviosas imporditud toorikutele maalitud taiestest, see kehtib nii Riigi Kunsttööstuskoolis tehtu kui ka Nikolai Langebrauni portselani-tööstusest pärit näidete kohta. 1970.-1980. aastad olid viljakad eeskätt tänu Kunsttööde Kombinaadi ARS portselanimaali ateljees tehtule. Sealsete portselanimaalijate ja autoritiraažikunstnike loomingu paremik on kollektsioonis tallel. Vaid vähesed autorid on esindatud vormiloominguga. Vanimateks näideteks kogus on 18. sajandi lõpus Põltsamaal tegutsenud portselanivabriku esemed. Portselanikogusse kuulub ligi 800 eset või komplekti.

6.6. Klaasikogu peamise osa moodustavad 20. sajandil valmistatud unikaalse klaasehistöö ja tarbeklaasi näidised. Klaasehistöö on eesti professionaalse tarbekunsti nooremaid alasid, sest klaasi eriala avati Riigi Kunsttööstuskoolis alles 1936. aastal. Esindatud on dekoratiivvormid ja -objektid, tarbenõud. Klaasitöötlemise tehnikatest näeb nii külm- kui kuumtöötlust, aga ka mitmeid uusi autoritehnikaid. Tööstusettevõtetest on arvukamalt esindatud Johannes Lorupi klaasivabriku ja tehase Tarbeklaas toodang. Klaasikogusse kuulub 50 kunstniku ligi 950 klaasehistööd.

6.7. Nahakogusse kuuluvad köited, albumid, laekad, auaadresskaaned, dekoratiivvormid, nahkvaibad ja ruumikujunduselemendid. Sõjaelsest perioodist on esindatud nii Eduard Taska, Mihkel Ulemanni, Adamson-Ericu nahatööd kui ka mitme nahaateljee tooted. Esindatud on Kunsttööde Kombinaadi seeriatooted. Olulise osa kogust moodustab kunstnike unikaallooming. 1990. aastatest astuvad köitekunstis naha kõrvale ka teised materjalid. Nahakogusse kuulub üle 90 kunstniku ja töökoja ligi 1900 tööd.

6.8. Disainikogu on muuseumi noorim. 2000. aastal loodud kogusse kuulub ligi 500 museaali enam kui 40 autorilt ja tootjalt, peamiselt on tegu tootenäidistega. Kogu loodi eesmärgiga kollektsioneerida Eesti disaini ja tootekujundust puudutavat materjali ning esemelist pärandit ning talletada kaasaegset disaini. ETDM on Eestis ainus muuseum, kus selle valdkonnaga tegeldakse süsteemselt. Disainikoguga liidetud mööbli- ja ehispuidukogu on muuseumi-kollektsiooni väikseim, sellesse kuulub umbkaudu 30 autori ligi 100 eset. Ehkki mööblilikogumine ei olnud aastakümneid muuseumis esikohal ega süstemaatiline, on pika aja vältel tänaseks kogunud põnev läbilõige eesti mööblilikujunduse unikaalse ja eksperimentaalse suuna arengust.

6.9. Arhiivkogusse koondatakse mitte-esemeline dokumentaalne materjal kunstnike ja ettevõtete tegevuse ning loomingu/toodangu kohta, joonised, kavandid, reklaammaterjalid, rareiteetsed trükised jms, mille hulk on kiiresti kasvav ulatudes hetkel ligi 500 ühikuni.

6.10. Fotokogu on kavandamisel, siia koondatakse Eesti tarbekunsti ja disainiga seotud fotosid, negatiive, diapositiive jms, mis kajastavad olulisi sündmusi, isikuid ja esemeid.

Kogude täiendamisel tegeletakse kõigi alakogude lõikes terviklikkuse ja ülevaatlikkuse huvides kaasaegse materjali kogumisega. Minevikupärandi osas on huvi suunatud eelkõige hästi legendeeritud 1920-30. aastate materjalile, peamiselt väiketöökodade toodangu ning nõukogude perioodi tootekujundust ja tööstuskunstnike puudutava materjali vastu. Lisaks on oluline senikogutu täiendamine kogus esindatud autorite tegevust ja esemeid puudutavate materjalidega.

7. SÄILITUSTINGIMUSTE ANALÜÜS

Spetsiaalselt hoidlateks ehitatud ruume muuseumis ei ole. Aastakümnete eest ehitamata jäänud fondihoidla asemel on fondihoidlateks on kohandatud ca 500 m² pinda, mis paiknevad eri hoonetes. Museaalid asuvad ETDM-i püsiekspositsioonis ja fondihoidlates hoonetes aadressidel Aida 3 ja Lai 17. Mööblikogu paikneb 2013. aasta lõpust Hoiuraamatukogu ruumides ca 250 m²-l.

Hoidlad on varustatud esmase fondimööbliga. Säilitamistingimused on olusid arvestades suhteliselt head, ruumid on kuivad ja vähese niiskusega. Kõigis hoidlatena kasutatavates ruumides on tuletõrje- ja valvesignalisatsioon. Reguleeritav keskküte tagab ühtlase ruumiti kohaldatava temperatuuri. Esemete seisundit jälgivad jooksvalt alakogude kuraatorid. Kogude säilitamisel on põhitähelepanu turvalisusel, ökonoomsusel ja ennetaval säilitustegevusel. Pidevalt parandatakse olemasolevate hoidlaruumide tingimusi, täiendatakse ajakohase hoidlamööbliga. Tähelepanu pööratakse museaalide kvaliteetsele pakendamisele (nõuetekohased kangad, karbid, kotid esemete hoidmiseks).

Hoidlateks kohandatud ruumide ebaotstarbekus ning sellega seotud ruumipuudus ei võimalda kohati tagada museaalidele piisavalt kvaliteetseid säilitamistingimusi.

KOKKUVÕTE

Kogumispõhimõtted on dokument avalikkusele ja muuseumitöötajatele ETDMi kogude täiendamisel. Selles sätestatud nõuetele mittevastavaid esemeid muuseumikogusse vastu ei võeta.

Käesolevad ETDMi kogumispõhimõtted on täiendatav ning perioodiliselt ülevaadatav dokument.